

8. *Ріпей М.* Про лексичне втілення категорії кількості (ряд будинків, низка заходів, кілька років) / *Марія Ріпей // Дивослово.* — 2012. — № 7. — С. 49.
9. *Русско-украинский словарь* : [в 3 т.]. — Изд. 2-е, исправл. — К., 1981. — Т. 3. — С. 269—270.
10. *Словник синонімів української мови* : [у 2 т.] / [А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін.]. — К. : Наукова думка, 2001. — Т. 2.
11. *Словник української мови* : [в 11 т.]. — К. : Наукова думка, 1970—1980.
12. *Феллер М. Д.* Довідник коректора / *М. Д. Феллер, І. С. Квітко, М. Г. Шевченко.* — Х., 1972. — С. 323.

Ольга Філіпова

ДИСКУРС ПАРТІЙНО-РАДЯНСЬКОЇ ПОВОЄННОЇ ПРЕСИ ПІВДНЯ ТА ЗАХОДУ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Здійснено порівняльний аналіз специфіки творення інформаційної картини світу у партійно-радянській пресі Запоріжжя та Львова. Досліджено особливості регіонального дискурсу видань повоєнних років.

Ключові слова: *регіональний газетний дискурс, партійно-радянська преса, змістово-структурна модель, проблемно-тематичне наповнення, структура видання.*

Проведен сравнительный анализ специфики создания информационной картины мира в партийно-советской прессе Запорожья и Львова. Исследованы особенности регионального дискурса изданий послевоенных лет.

Ключевые слова: *региональный газетный дискурс, партийно-советская пресса, смыслово-структурная модель, проблемно-тематическое наполнение, структура издания.*

A comparative analysis of specifics of creation of information picture of the world in the party-Soviet press of Zaporizhia and Lviv has been made. The specifics of regional media discourse of the postwar periodicals has been studied.

Key words: *regional newspaper discourse, the party-Soviet press, content-structure model, topical content, structure of edition.*

Проблема розвитку преси, її місця в житті суспільства завжди перебувала у центрі уваги вітчизняних і зарубіжних журналістико-знавців. Аналіз історії розвитку української преси має науково-історичне та джерелознавче значення. Дослідниками вже охоплено

багато різних аспектів при вивченні історії української журналістики. Однією із проблем, яка на сучасному етапі привертає увагу науковців, є становлення і розвиток періодики у різних регіонах нашої країни. Адже преса кожного регіону з огляду на історичні передумови, політичний контекст, духовно-культурні, соціально-побутові та географічні особливості є унікальною і невід'ємною складовою історії формування та розвитку всеукраїнської системи преси.

Вивчення специфіки функціонування партійно-радянської преси, яка визначала обличчя української журналістики впродовж майже 80 років, є перспективним напрямом для досліджень, оскільки дозволить узагальнити досвід минулого, методи, підходи та технології, завдяки яким газетні рядки були настільки ж ефективними, наскільки, на перший погляд, абсурдними. Повоєнний період цікавий для розгляду тим, що саме тоді формувалися ті принципи та постулати діяльності системи преси, які зумовили відповідний розвиток періодики на наступні півстоліття.

Газетні матеріали слугують документами, джерелами тодішньої історичної доби. Їхнє вивчення сприятиме визначенню основних тенденцій формування пресою суспільно-політичних поглядів у населення різних регіонів України, зокрема на Півдні та Заході. Саме тому безперечний науковий інтерес викликає вивчення процесу становлення і функціонування як запорізької, так і львівської преси 40-х рр. ХХ ст.

Аналіз наукового розроблення теми засвідчив, що у сучасній науці наявний значний корпус досліджень, присвячених останній добі сталінського тоталітаризму. Особливу цінність мають фундаментальні праці В. Барана [1], В. Юрчука [10]. До питання специфіки функціонування системи тоталітарної радянської преси зверталися, зокрема, Ю. Колісник [5], Б. Потятиник [8], Н. Сірук [6]. Проте варто відзначити вкрай обмежену кількість розвідок, у яких було б здійснено комплексний і системний порівняльний аналіз періодичних видань у регіонах країни. З огляду на це важливим і актуальним є подальше вивчення історії української радянської періодики, ґрунтовний аналіз друкованих видань епохи тоталітаризму.

Задіяна у дослідженні джерельна база дозволила досягнути сутність процесів, що відбувались у повоєнний період у різних регіонах України. Здійснений аналіз наукового розроблення проблеми став

вагомою теоретичною і методологічною основою, підґрунтям для подальшого самостійного порівняльного аналізу дискурсу партійно-радянських видань Півдня і Заходу України досліджуваного періоду.

Метою цієї статті є порівняльний аналіз специфіки творення інформаційної картини світу у партійно-радянській пресі Запоріжжя та Львова.

Вивчаючи специфіку регіонального дискурсу видань повоєнних років, не можна ігнорувати територіальний чинник, оскільки він істотно впливав на змістово-тематичну модель досліджуваних газет. Регіональний фактор розповсюдження інформації є одним із головних параметрів, що визначає якісні характеристики преси окремих областей, а також організаційні умови її функціонування.

Треба зазначити, що партійно-радянські видання створювалися за єдиною моделлю, тому газети Запоріжжя і Львова мали багато спільного. Найперше, що об'єднує запорізькі та львівські партійно-радянські пресодруки, — подібна структура, верстання, оформлення. Назва видання розміщувалася зверху, зліва, у половину ширини шпальти і супроводжувалася традиційним комуністичним слоганом: «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!». З правого боку від назви у різних випусках досліджуваного періоду трапляються пропагандистські заклики, девізи, цитати або анонс «Сьогодні в номері». У першому випадку графічно виділений текст обов'язково мав ідейно-політичне навантаження, спрямовував увагу читачів на основні настанови партії й уряду. Анонс «Сьогодні в номері» подавався у формі тезового плану, його метою було інформувати читача про наповненість номера. Тут зазначалися назви матеріалів, їхні автори та сторінки, на яких ці тексти розміщувалися. Як структурний елемент видання анонс допомагав швидко ознайомитися зі змістом номера та відшукати потрібну інформацію.

На першій шпальті часто розміщувалися накази, постанови місцевих, районних, обласних та центральних органів влади, звернення, промови та доповіді посадових осіб. Усі ці офіційні матеріали були присвячені питанням як місцевого, так і всесоюзного значення. Публікувалися різноманітні документи, доповіді та промови, що заторкували широке коло тем: політика, міжнародне життя, культура та мистецтво тощо. Найбільша кількість документів стосувалася планів і завдань відбудови в усіх галузях народного господарства.

Офіційні друковані органи були дієвим засобом переконання громадськості у тому, що всі сили необхідно спрямовувати виключно на досягнення спільної мети — відбудови. У масовій свідомості формувался черговий стереотип — суспільне мало неодмінно домінувати над індивідуальним.

На першій шпальті також публікувались інформаційні матеріали про події в місті та області, головним чином про ті, які стосувалися відбудови та соціалістичних змагань. Такі публікації прославляли успіхи передовиків праці та гостро засуджували невиконання або недовиконання поставлених партією завдань. Видання нагадувало про обов'язки громадян перед державою, закликала ширше розгортати соціалістичне змагання, прискорювати темпи відбудови. У нижньому правому куті першої шпальти зазвичай відводилося місце для рубрики «По Радянському Союзу». Під нею розташовувалися короткі інформаційні повідомлення з різних міст та республік й одна чи дві фотографії, надані ТАРС або РАТАУ.

На другій і третій шпальтах видань друкувались офіційні повідомлення, матеріали, які містили інформацію про хід соціалістичних змагань. Проте здебільшого тут публікувались агітаційні та пропагандистські статті, деякі авторські матеріали. Популярною була рубрика «Огляд преси». Окремо вміщувалися огляди районних видань — під рубрикою «По сторінках районних газет». Матеріали рубрик «Партійне життя», «На допомогу слухачам політшкіл», «На допомогу агітаторові», «На допомогу пропагандистові», «На допомогу вивчаючим марксизм-ленінізм» часто мали теоретичний характер і визначали за мету ідейно-політичне виховання мас. Необхідно було роз'яснювати читачам основні програмні положення партійних документів, завдання більшовиків та їхні обов'язки на шляху побудови комунізму. Під рубрикою «На допомогу вивчаючим марксизм-ленінізм» читачам пропонувалися теоретичні статті, що пояснювали сутність комуністичного вчення, його основні ідеї. Рубрика «На допомогу агітаторові» вміщувала матеріали, які мали підвищувати обізнаність комуністів у найважливіших ідейно-політичних питаннях. Схожою за наповненням була рубрика «На допомогу пропагандистові» — її публікації утверджували принципи партійності в усіх сферах людського життя.

Як видання партійно-радянського типу, «Червоне Запоріжжя», «Большевик Запорожья», «Львовская правда» і «Вільна Україна»

особливу увагу приділяли роботі з редакційною поштою. У газетах існували постійні рубрики «Листи до редакції» і «Слідами наших виступів». Тексти першої фіксували певні проблеми та порушення. Під рубрикою «Слідами наших виступів» газети публікували повідомлення, що містили підтвердження читацьких зауважень і обіцянки керівних органів й установ відреагувати. Цікавим є той факт, що всі матеріали завершувались однотипними кінцівками, в яких узагальнювалися порушення і звітувалося про їх усунення. Подібні огляди листів мали створювати в аудиторії видимість ефективного зворотного зв'язку і переконувати у справедливій роботі керівних органів та установ.

Четверта шпальта найчастіше відводилася для повідомлень про культурне та спортивне життя області, а також для висвітлення міжнародних подій. Під рубриками «Театр» і «Кіно» публікувалися рецензії на вистави й кінофільми. «Наш календар», «Критика і бібліографія» — ще дві постійні рубрики, матеріали яких порушували теми культури та мистецтва. Окрім біографій письменників та митців, тут також друкувалися рецензії на твори художньої літератури. Здебільшого це були авторські матеріали.

Як уже зазначалося, радянські видання одну з найважливіших своїх цілей вбачали в інформуванні читачів про міжнародне життя і відповідно — у його трактуванні з позиції партії й уряду. Постійною була рубрика «Телеграми з-за кордону», що містила інформаційні повідомлення. Можна зазначити, що відомості про зарубіжні події та міжнародну політику або засуджували устрій капіталістичних держав, або інформували про досягнення країн, які обрали соціалістичний шлях розвитку. Існували й інші рубрики, присвячені міжнародним новинам, — «Міжнародний огляд» та «На міжнародні теми», що читачам пропонували для ознайомлення аналітичні матеріали. Вони підтримували позиції ТАРС стосовно трактування подій зарубіжного та міжнародного життя.

Закріпленість усіх переглянутих рубрик за певною шпальтою умовна, іноді матеріали могли зміщуватися. Головним чином це залежало від обсягу офіційних документів у конкретному випуску. Кожен номер завершували афіші, оголошення, які розміщувались у підвалі четвертої шпальти. Цей структурний елемент міг бути і відсутнім — при великій кількості офіційних матеріалів.

Усі ілюстрації, які використовувалися в оформленні видань, можна умовно розділити на два типи: фотоілюстрації та нефотографічні ілюстрації. Фотографія на сторінках газет використовувалась і як засіб агітації та пропаганди. Такі світлини супроводжувалися текстом із необхідним ідейно-політичним навантаженням. До нефотографічних ілюстрацій у виданнях можна зарахувати діаграми, карти, схеми, креслення, репродукції політичних плакатів, малюнки та карикатури. Набули поширення креслення, схеми, плани і навіть карти. На сторінках газет часто публікувалися репродукції радянських агітаційних та пропагандистських плакатів, які порушували такі теми: відбудова та сільськогосподарські роботи, вибори до органів влади, перемога над німецькими окупантами та велич радянської армії, державна позика. Опубліковані зображення були репродукціями фотохроніки РАТАУ чи ТАРС або ж плакатів, випущених здебільшого видавництвом «Мистецтво».

Серед інших прийомів покращання вигляду газет можна назвати художнє оформлення назв деяких рубрик: розташування назв на зображенні-фоні чи експериментування з розмірами та стилями шрифтів тексту. Цікаво, що такий структурний елемент оформлення матеріалу, як лід, видання у повоєнний період ще не використовували. При верстанні дрібний текст зрідка переривали «врізки» — короткі слогани, заклики, вміщені у прямокутну рамку.

Аналіз структури видання, розглянутої в аспектах рубрикації, верстання та художнього оформлення, показав, що кожен структурний елемент мав ідейне навантаження і підпорядковувався потребі виховання населення виключно в комуністичному дусі.

Попри спільні для тоталітарної радянської преси принципи роботи запорізьке видання «Червоне Запоріжжя» та львівська газета «Вільна Україна» репрезентували специфіку регіонів. Навіть виникнення назв досліджуваних пресодруків не є простою випадковістю. Так, 1922 р. перша більшовицька газета Олександрівська «Известия» отримала нову назву — «Червоне Запоріжжя». Цю назву можна розглядати як знак, що фактично засвідчив перемогу «червоних» і остаточне встановлення радянської влади: сталося так і по-іншому бути не може: віднині Запоріжжя — «червоне». Зовсім інше смислове навантаження мала назва офіційного видання у Львові — «Вільна Україна». Перший її номер вийшов 1939 р. — «під час визвольного

походу Червоної армії в Західну Україну». Тут присутній концепт «визволитель» — радянська влада, яка встановилась на території Львівської області значно пізніше, ніж у східних та південних регіонах, але вільною Україна стала лише завдяки їй. Також у назві наявні глумачення життєвих орієнтирів населення регіону: містечкові інтереси у промисловому Запоріжжі та загальнонаціональні цінності у Львові, де на той час ширились ідеї національно-визвольних змагань. Тобто розвиток колись повітового містечка, а тоді промислового центру на Півдні країни — Запоріжжя — можливий лише «під червоним прапором». А справжню свободу об'єднаній Україні, яку так активно пропагувала львівська інтелігенція, може забезпечити лише «визволителька» — радянська влада.

Необхідним є виявлення сем, які відтворюють регіональну специфіку на рівні соціальних та технічних кодів. Соціальні коди включають знаки, мовні та інші особливості, добір тем, характерні персонажі певного регіону. До кодів також можна віднести стереотипи, які є легко впізнаваними для населення цього регіону. Такі коди зумовлюють формування інформаційної картини світу, відмінної у різних регіонах. Однакові для радянських видань рубрики характеризує різний контент. Різне наповнення відбивало специфіку ситуації: основних проблем, досягнень, завдань і результатів виконання планів у Запорізькій та Львівській областях. Розглянувши контент рубрики «По області» у виданнях «Червоне Запоріжжя» та «Вільна Україна», можна скласти певне уявлення про провідні напрями діяльності, орієнтації, прагнення населення різних регіонів у повоєнні роки.

У матеріалі «Турбота про рідне місто — святий обов'язок кожного трудящого» зазначено: «Запоріжжя як великий обласний центр виросло на наших очах. За роки сталінських п'ятирічок територія і населення його збільшились майже в 6 разів. Але є речі незрівняні, які не мало і не могло мати колишнє повітове містечко Олександрівськ». Далі можна віднайти характерні для регіону соціальні коди: «Воно не мало Дніпрогесу, великих металургійних заводів, інститутів, трамваю». Конотативний смисл цих рядків очевидний: розвиток Запоріжжя став можливим і відбувався лише після встановлення радянської влади. У матеріалі наявні також нагадування про руйнацію часів війни (ця тема одна з найбільш експлуатованих

у пресі Запоріжжя): «Лютий ворог по-варварському сплюндрував нашу багаторічну працю, спалив і пустив у повітря все, що з такою любов'ю створено нашими руками». На конотативному рівні простежується поділ на «своє» та «чуже». «Своє» — забарвлено позитивними емоціями, «чуже» — неодмінно вороже, тут на рівні образності — лише негатив. Далі у матеріалі логічно акцентовано головне завдання для регіону на сучасному етапі: «І ось уже в далині ми бачимо контури нового, величного, сяючого Запоріжжя. Верховна Рада СРСР в історичному Законі про п'ятирічний план визнала за необхідне відбудувати Запоріжжя в числі найбільших шести міст Радянської України в першу чергу. Затверджені орієнтовні контрольні цифри державних асигнувань на 1946 рік, складений генеральний проект відбудови і реконструкції міста. Найголовніше ж те, що маси населення озброєні ясною перспективою, втіленою в конкретну сталінську програму». Отже, основне завдання накреслено, воно відображає регіональну специфіку. Прихований смисл тут знову несе подібне до попереднього навантаження: відбудова, як і світле майбутнє, пов'язана з продуктивними рішеннями комуністичної партії: «Ця програма обнадіює, запалює будівників, всіх трудящих Запоріжжя на дієву, самовіддану боротьбу за скоріше загоєння ран, завданих німецькими катами, за те, щоб у найближчі роки бачити своє місто не тільки піднятим з руїн, але значно стрункішим, красивішим і зручнішим, в чудовому архітектурному ансамблі з перлиною соціалістичної індустрії — Дніпрогесом» [9].

У досліджуваний період, у роки відбудови, газета підтримувала ентузіазм громадян згадками про війну, окупацію Запоріжжя, перемогу радянської армії на чолі зі Сталіним. Твердження про перемогу над німецькими загарбниками послідовно прирівнювалось до тези про непереможність радянського народу. Комуністична партія та ім'я Сталіна мали стати символом щасливого майбутнього.

На шпальтах «Червоного Запоріжжя» підкреслюється необхідність подолання руїни спільними зусиллями населення. У публікації «Вчора і сьогодні» знаходимо такий образ зруйнованого міста: «Ми знайшли після війни на місці Запоріжжя руїни. Хіба можна було впізнати Нове Запоріжжя? Пожарища були там, де височіли колись корпуси Запорізького металургійного комбінату. Не було греблі. Не було шлюзів. Руїна і згарище». Усіх запоріжців, незважаючи на

їх статус, освітній рівень, необхідно було згуртувати довкола ідеї відбудови промислового центру. У цій статті також наголошено на багатонаціональності населення Запорізького краю: «Але на березі Дніпра стояли радянські люди. Це були люди різних національностей... Як у роки війни, так і тепер, в роки відродження країни, кращі сини радянських народів прийшли сюди, бо вела їх єдина мета і єдине почуття керувало їхніми гарячими серцями — зміцнювати, загартовувати дружбу народів» [7]. Можна констатувати, що за закликами об'єднання заради покращання життя цілком вдало приховується нівелювання національних особливостей. Ігнорування національної ідентичності українців Запорізького регіону у пресі пояснюється намаганням партійного керівництва асимілювати населення східних і південних областей країни з росіянами і представниками інших національностей. Апеляція до дружби народів заради відбудови та миру була одним із найпоширеніших прийомів, які застосовувалися періодичними виданнями у досліджуваній період. Подібні механізми впливу поєднувались із конкретними діями (переселення, депортації) влади і, таким чином, були ефективними. З часом мешканці Запорізької області, а особливо — обласного центру, дедалі менше ідентифікували себе українцями. Вони ставали просто радянськими патріотами, міцнішав їх культурний, економічний, політичний зв'язок із населенням Росії.

Для Львова накреслювались інші завдання: «Блискуче майбутнє старовинного Львова. Закон про п'ятирічний план відбудови і розвитку народного господарства СРСР на 1946—1950 рр. передбачає: «Перетворити місто Львів на великий індустріальний центр України» — підкреслено в матеріалі «Індустріалізація Львова». У статті присутні основні коди, які дозволяють встановити особливості регіону, зокрема провідні галузі промисловості: «Збудувати і ввести в дію в місті Львові автоскладальний завод, завод телеграфної і телефонної апаратури, скляний завод, трикотажну фабрику, підприємства харчової промисловості, а також відновити і збільшити потужність міської електростанції». Пропонується «екскурсу у минуле», який на конотативному рівні демонструє негатив капіталізму: «Польські гнобителі завзято турбувалися про те, щоб на відірваних ними землях український народ животів в умовах неймовірної відсталості і дикої сваволі. Ця економічна відсталість Західної України,

що старанно культивувалася, яскраво позначилась на обличчі Львова». У наступних рядках окреслено орієнтири на щасливе майбутнє (що, звичайно, можливе лише за радянської влади): «У п'ятирічному плані позначилось сталінське піклування про те, щоб трудящі Львівщини змогли в короткий строк наздогнати в економічному і культурному відношенні східні області нашої країни. Індустріалізація Львова і всіх Західних областей Радянської України яскраво показує, як послідовно здійснюється мудра лєнінсько-сталінська національна політика» [3].

Велика кількість опублікованих матеріалів про розквіт Львівщини після встановлення радянської влади починалася з описів важкого життя місцевих жителів до 1939 р. Саме цей рік був рубіконом на шляху до «кращого життя». Образ нового обличчя регіону створювався пресою з обов'язковим порівнянням: до і після. Яскравим прикладом можуть слугувати такі рядки: «Віками стогнали трудящі західноукраїнських земель під ярмом польських феодалів, австро-угорських баронів... Західна Україна лежала розп'ятою, сплюндрованою. На ній господарювали німець, польський пан, великі купці і чиновники; вони грабували її, наживались на поті і крові трудящих» [2]. І на противагу — такі твердження в іншому матеріалі: «Це минуло без вороття. Радянська країна простягнула руку допомоги трудящим Західної України» [4]. Варто назвати такі основні рубрики у виданнях «Вільна Україна» та «Львовская правда», які регулярно вміщували матеріали про нові реалії регіону: «По Львову і області», «На новобудовах Львова», «На міські теми», «День Львівщини».

Важливо виявити основний концепт для кожного з регіонів. Так, для Львова таким концептом була «індустріалізація». Потреба спорудження нових фабрик, підприємств, заводів пояснювалася, зокрема, необхідністю створення великої кількості нових робочих місць. Нерідко автори матеріалів посилаються на проблему безробіття при польському пануванні на західноукраїнських землях. Отже, будуються нові об'єкти промисловості — і на шпальтах газет з'являються нові соціальні коди — назви тих заводів і фабрик, що відтепер мають ідентифікувати «новий Львів».

У повоєнний період радянській владі необхідно було домогтись якщо не дружнього, то принаймні лояльного ставлення населення західних областей України до російського народу. Долаючи спротив

прихильників ідеї незалежності і самобутності України, зі шпальт місцевої преси регулярно лунали тези про велику допомогу, що її надає українцям «братній народ». Так, промислове устаткування, передові методи праці потрапляли до Львова й області неодмінно разом із черговою порцією пропаганди про велич і могутність «старшого брата». Подібні агітація і пропаганда часто набували маразматичних форм, проте їх ефективність визначалася саме багаторазовим повторенням, тиражуванням.

У той час, коли у Львові було розгорнуто процес індустріалізації, для Запоріжжя найбільш експлуатованим став концепт «відбудова». Львів тільки мав вступати у фазу індустріалізації, а Запоріжжя — відбудовувати уже створені колись промислові гіганти.

Так, 1946 р. у газеті «Червоне Запоріжжя» впроваджено рубрику «На Запоріжбуді», 1947 р. — «Батьківщині — запорізький сталевий лист», що подавали матеріали про відбудову «Запоріжсталі». Назви публікацій часто мали директивний, наказовий характер («На ходу ліквідувати неполадки», «Створити умови для стахановської праці», «Піврічну норму — за два місяці») або ж містили елемент звітності про виконання поставлених завдань («Виконали двохмісячний план», «Змагання розгортається» тощо).

Дослідивши випуски газет «Большевик Запорожья» та «Червоне Запоріжжя» зазначеного періоду, можна назвати такі рубрики, у матеріалах яких порушувалася тема відбудови: «На будовах нової п'ятирічки», «Виконаємо п'ятирічку за чотири роки», «Додержимо клятву, дану великому Сталіну», «На пускових об'єктах», «Радянське будівництво», «Переджовтневе соціалістичне змагання», «На теми дня»; ін.

Для того, щоб окреслити образ уявного реципієнта, необхідно дослідити, яким був середньостатистичний житель Запоріжжя тих років, на що був зорієнтований львів'янин. Цьому сприятиме, зокрема, аналіз типових героїв матеріалів, а також концепт «авторитет», запропонований у виданнях. Для Запоріжжя — це головним чином працівник промисловості, який невтомно працює на користь батьківщини, звичайний робітник і активний комуніст, що підтримує усі директиви партії. Саме це сприяє його розвитку, можливості навчатися, підвищувати кваліфікацію, зростати професійно. Для Львова характерним є авторитет інтелігенції, зорієнтованої на поступ науки, культури, мистецтва.

Газети створюють також типові образи жителів сіл регіонів. Прикарпатські села колись «панської Польщі» та поселення степового регіону довкола «промислового гіганта» в повоєнний час охоплені подібними процесами. Проте не можна нівелювати певні відмінності. Селяни Львівської області тільки у повоєнні роки підпали під вплив тих механізмів, які на території Запорізького регіону функціонували значно раніше — після закінчення громадянської війни. Один із таких механізмів — колективізація. Якщо використати контент-аналіз, вивчаючи по одному номеру кожного з обраних видань, можна «вирахувати» основний код, що характеризує життя у селах регіонів. Таким кодом для населення галицьких сіл була «колективізація». Кількісний аналіз знаків у газеті «Червоне Запоріжжя» констатує домінування коду «соціалістичне змагання».

Особливості локальної ідентичності простежуються також у висвітленні т. зв. «національного питання». Як такого «національного» у пресі Запоріжжя не існує — є народне. Національне — це означення, що має виключно негативне забарвлення: «національні перекручування», «національний міф» тощо. У виданнях Львова існує певний концепт національної ідеї, національного інтересу. Він визнається цілком правомірним, лише з тим уточненням, що «національне» поступово прирівнюватиметься до «радянського». Поряд як необхідність постає проблема боротьби з «буржуазним націоналізмом». Тема, і як наслідок — ціла знакова система, що відсутня у створюваній пресою картині світу в Запорізькій області, є напрочуд актуальною для Галичини першої повоєнної п'ятирічки. Вона тісно пов'язана тут з біблійною знаковою системою. Так, «бандерівці» — «іуди», «каїнове плем'я», «zasлугують на вічне прокляття» тощо.

Інтенціям населення певного регіону відповідають також технічні коди. До технічних кодів, використовуваних пресою, можна віднести особливості поліграфічного виконання, верстання, використання фотографічних та нефотografічних ілюстрацій, дизайну загалом. Перш за все варто зазначити, що для радянських друкованих видань характерна тенденція до уніфікації, — усі вони створювалися за зразком столичної преси. Можна навіть говорити про розроблення спеціальної знакової системи, яка б ідентифікувала партійно-радянські видання повоєнних років. Наприклад, обов'язкове гасло над заголовком — «Пролетарі всіх країн, єдняйтеся!», розмі-

щення назви зліва в половину ширини шпальти, верстання тексту в 5—6 колонок, однакові назви рубрик і їх однакове оформлення, велика кількість фотографій Сталіна та партійних діячів тощо. Проте така подібність не виключала наявності певних особливостей у пресі різних регіонів. Якість оформлення та дизайну також виступає тут певним знаком-індексом. Випуск окремих номерів на високоякісному сорті паперу в кольорі (Вільна Україна. — 1946. — 9 трав.), використання кольорових вставок (Вільна Україна. — 1946. — 1 лют.) свідчать про розвиток поліграфічної справи у Львові. Тоді як низька якість поліграфічного виконання «Червоного Запоріжжя» та «Большевика Запорозжя» (особливо у перші повоєнні роки) говорить про брак сучасної на той час матеріально-технічної бази та нестачу кваліфікованих кадрів у регіоні.

Ілюстрації видань також є повноцінними знаками. Малюнки, розміщені на шпальтах, відбивають регіональну специфіку повоєнних процесів, зокрема, ілюструють сфери зайнятості населення. Зображення, фотографії характеризують Запоріжжя переважно як промисловий центр, оскільки найбільша їх кількість присвячена об'єктам відбудови, значно менше — закладам культури та освіти. Зовсім іншим постає на ілюстраціях Львів — науковим і культурним центром, зображення найчастіше стосуються історії та культури міста.

Отже, повоєнні партійно-радянські видання створювалися за єдиною схемою, послуговувалися подібними механізмами. Стандартом було верстання газет, певним правилам мало відповідати їхнє художнє оформлення. Однак попри спільні риси пресові органи владних структур на Півдні та Заході країни мали й деякі відмінності.

Регіональна журналістика обслуговує інформаційні потреби читачької аудиторії, яка локалізована межами лише певної частини країни, а не всієї її території. Особлива роль регіональних ЗМІ в житті населення полягає в тому, що вони є потужним інструментом формування й підтримання локальної ідентичності. Перед радянськими виданнями повоєнних років було поставлено завдання — згуртувати населення усіх регіонів незалежно від історичних передумов довкола єдиної мети. Досягнення цієї мети уможлиблювалося лише з урахуванням ментальності, настанов, прагнень і потреб місцевого населення.

У різних регіонах рівень розвитку партійно-радянської преси у досліджуваний період значно різнився. Ці відмінності були спричинені особливостями історичної ситуації, зокрема специфікою входження областей до складу УРСР. Різний суспільно-політичний, ідеологічний та духовно-культурний контекст диктував розроблення різних підходів до інформаційного обслуговування місцевого населення на Півдні й Заході країни.

У Запоріжжі провідними галузями були важка промисловість, сільське господарство. Львів виступав науковим і культурним центром, провідною галуззю була легка промисловість. Політична спрямованість у Запоріжжі — подальше пропагування комуністичних ідеалів. У Львівському регіоні — становлення й утвердження радянської влади, критика «панської Польщі», боротьба з національно-визвольним рухом. Особливості ландшафту в Запорізькій області — благодатні для процвітання сільського господарства землі, степовий регіон, протікання найбільшої ріки у країні — Дніпра. У Львові — горбогірно-лісовий ландшафт. Такі своєрідні природні умови, своєю чергою, також впливали на специфіку екології у регіонах та формування провідних галузей виробництва. Основні концепти запорізьких видань — відбудова, соціалістичне змагання, львівських газет — індустріалізація, колективізація. Особливості локальної ідентичності підкреслюються й у створенні типових образів героїв матеріалів. Для львівської преси характерним є апелювання до авторитетів: діячів науки, мистецтва, культури, які краще орієнтуються у політичному житті, ніж середньостатистичні мешканці міста. Тому тут надзвичайно важлива роль образу-авторитета, зразка. Для запоріжців ближчим є образ звичайного робітника — «такого, як усі», тому у запорізькій пресі використовується концепт «типовість». У героєві публікації читач мав упізнавати себе, а отже — асоціювати свою поведінку з моделлю поведінки героя.

При аналізі газетного дискурсу повоєнних регіональних видань маркерами локальної ідентичності виступали політична ситуація, провідна галузь промисловості, особливості природних умов і ландшафту. Запорізька і львівська преса у досліджуваний період створювала певний образ регіону, продукувала цілу структуру відповідних знаків. У межах єдиної системи тоталітарної преси відбувався пошук необхідних важелів впливу на свідомість громадян, що

реалізувався у доборі відповідних тем, експлуатуванні проблемних і гострих питань. Таким чином, подібні за структурою і зовнішнім оформленням партійні видання Запоріжжя та Львова відрізнялися специфікою контенту. Окрім того, на якість цих пресових органів впливала тривалість розвитку журналістики й поліграфічної справи у регіоні.

1. *Баран В.* Україна в умовах системної кризи (1946—1980 рр.) / В. Баран, В. Даниленко. — К. : ВД «Альтернативи», 1999. — 304 с. — (Україна крізь віки ; т. 13).
2. *Бойченко М.* Місто індустріалізується / М. Бойченко // Вільна Україна. — 1947. — 21 груд.
3. Індустріалізація Львова // Вільна Україна. — 1946. — 20 квіт.
4. *Колісник В.* Великі перетворення / В. Колісник // Вільна Україна. — 1947. — 21 груд.
5. *Колісник Ю.* Формування суспільної свідомості журнальною періодикою УРСР (1950—1980 рр.) : монографія / Ю. Колісник. — Черкаси : Видавництво Ю. Чабаненко, 2008. — 290 с.
6. *Сірук Н.* Посилення ідеологічного нагляду за українською пресою (друга половина 40-х — початок 50-х років ХХ ст.) / Н. Сірук // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету. — Луцьк, 2008. — С. 169—174.
7. *Скляренко С.* Вчора і сьогодні / С. Скляренко // Червоне Запоріжжя. — 1947. — 1 січ.
8. *Потятиник Б.* Медіа: ключі до розуміння / Б. Потятиник. — Львів : ПАІС, 2004. — 312 с. — (Серія «Медіакритика»).
9. Турбота про рідне місто — святий обов'язок кожного трудящого // Червоне Запоріжжя. — 1946. — 20 квіт.
10. *Юрчук В.* Культурне життя в Україні у повоєнні роки: світло і тіні / В. Юрчук. — К. : Асоціація «Україна», 1995. — 80 с.

Василь Габор

РАДЯНСЬКА ПРЕСА 20—30-х рр. ХХ ст. ЯК СКЛАДОВА
РЕПРЕСИВНОГО МЕХАНІЗМУ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ВЛАДИ
В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ МЕТОДИ ВПЛИВУ

Досліджено основні методи ідеологічного та пропагандистського впливу радянської преси 20—30-х рр. ХХ ст. на населення України під